

Συνέδριο με θέμα «Αρχεία, Βιβλιοθήκες και Δίκαιο στην Κοινωνία της Πληροφορίας»

2-3 Φεβρουαρίου 2006

Τίτλος ανακοίνωσης : Κυβερνητική Πληροφόρηση και Βιβλιοθήκες

Διονύσης Μοσχόπουλος
Επικουρος καθηγητής Ιονίου Πανεπιστημίου

Εισαγωγή

Οι τεχνολογικές εξελίξεις και οι επιδράσεις τους στην λειτουργία των βιβλιοθηκών και των αρχείων είναι στις μέρες μας πολυσήμαντες. Μία σημαντική συνέπειά τους αποτελεί η δικαιοσύνη εξέλιξη κυρίως σε θέματα πνευματικής ιδιοκτησίας, και πρόσβασης, η διαμόρφωση δηλαδή μιας νέας ισορροπίας μεταξύ των δικαιωμάτων του χρήστη και του δημιουργού. Η προσαρμογή ωστόσο των βιβλιοθηκών και των αρχείων στο νέο οικονομικό και τεχνολογικό περιβάλλον δεν απαιτεί μόνο δικαιοσύνη παρεμβάσεις. Αυτές είναι βέβαια αναγκαίες αλλά καλύπτουν την μία μόνο πλευρά του προβλήματος: την πλευρά της δεοντολογίας. Η δεοντολογία όμως συνοδεύεται παντοτε από την οντολογία, δηλαδή τη ζώσα πραγματικότητα. Και αυτή την πραγματικότητα εκφράζουν οι θεσμοί. Κατά συνέπεια είναι ανάγκη η προσοχή μας να στραφεί εκτός από τα θέματα που αναφέρονται στον «σκληρό πυρήνα» της σχετικής νομοθεσίας (δηλαδή την πρόσβαση, τα πνευματικά δικαιώματα, το απόρρητο κλπ) και σε θέματα που αναφέρονται στην θεσμική και οργανωτική μορφή των παραπάνω φορέων. Σε αυτήν την δεύτερη κατηγορία θεμάτων αναφέρεται η ανακοίνωση μας. Σκοπός της είναι η ανάδειξη των πλεονεκτημάτων που παρέχει στις βιβλιοθήκες η διάθεση κυβερνητικής πληροφορίας και οι επιδράσεις που μπορεί να ασκήσει μια παρόμοια δραστηριότητα στην οργανωτική μορφή τους.

Η υπόθεση εργασίας έχει ως εξής: όπως όλες οι οργανώσεις έτσι και οι βιβλιοθήκες περιλαμβάνουν δομή, αποστολή, διαδικασίες, προϋπολογισμούς και συστήματα λήψης αποφάσεων. Αυτό το οργανωτικό πλαίσιο παράγει πρότυπα και αξίες, παράγει δηλαδή συμπεριφορές με βάση τις οποίες τα μέλη του οργανισμού (της βιβλιοθήκης) λαμβάνουν τις αποφάσεις τους. Εάν λοιπόν δεχτούμε ότι ο ρόλος των βιβλιοθηκών αλλάζει με βάση τα νέα πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα, τότε πρέπει να αλλάξει τόσο η θεσμική – οργανωτική μορφή που διέπει σήμερα τις βιβλιοθήκες όσο και τα πρότυπα και αξίες που διέπουν την συμπεριφορά των εργαζόμενων σε αυτές. Κάτι τέτοιο σήμερα είναι εφικτό και εάν ναι, πώς μπορεί να επιτευχθεί ;

Η απάντησή μας στο ερώτημα αυτό διαρθρώνεται σε δύο ενότητες:

Στην πρώτη ενότητα παρουσιάζονται τα πραγματικά και τα νομικά δεδομένα τα οποία επιβάλλουν ένα νέο ρόλο στις βιβλιοθήκες. Τα πραγματικά δεδομένα προκύπτουν από αυτό που σήμερα αποκαλούμε ηλεκτρονική διακυβέρνηση. Ενώ τα νομικά δεδομένα κυρίως καθορίζονται : α) από την Κοινοτική Οδηγία για την περαιτέρω χρήση των εγγράφων του δημόσιου τομέα και β) τις τάσεις που σήμερα εκδηλώνονται διεθνώς σχετικά με την νομοθεσία για τα πνευματικά δικαιώματα. Στο πλαίσιο αυτό η απελευθέρωση της πληροφοριακής αγοράς σήμερα είναι φυσικό να

έχει επιδράσεις και στην λειτουργία των βιβλιοθηκών, οι οποίες πρέπει να βρουν νέους τρόπους προσέλκυσης του κοινού τους. Η δεύτερη ενότητα προτείνει μία νέα υπηρεσία για τις βιβλιοθήκες, εκείνη της παροχής κυβερνητικής πληροφορίας καθώς και ανάλογες θεσμικές καινοτομίες οι οποίες θα επιτρέψουν την αυτοχρηματοδότηση των βιβλιοθηκών με την αξιοποίηση προϊόντων και υπηρεσιών κυβερνητικής πληροφόρησης.

1. Τα πραγματικά και τα νομικά δεδομένα

α. Τα πραγματικά δεδομένα: Το έτος 2000 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο που συνήλθε στην Λισσαβόνα όρισε ένα φιλόδοξο στόχο, να καταστεί η Ευρώπη η πλέον ανταγωνιστική και δυναμική οικονομία στον κόσμο και να εκμεταλλευτεί τις ευκαιρίες της Νέας Οικονομίας και του Διαδικτύου. Για την επίτευξη του παραπάνω σκοπού οι επικεφαλής κρατών και κυβερνήσεων ανέλαβαν δέσμευση ως προς την υλοποίηση σειράς μέτρων για την προωθήση του στόχου της Ηλεκτρονικής Ευρώπης (eEurope). Μεταξύ των προβλεπόμενων δράσεων περιλαμβάνονται και δύο που ενδιαφέρουν τις Βιβλιοθήκες. Αυτές είναι: α) Η δημιουργία Επιγραμμικού κράτος με την ηλεκτρονική πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες και β) η δημιουργία ευρωπαϊκού ψηφιακού περιεχομένου για παγκόσμια δίκτυα. Σύμφωνα με την πρώτη δράση οι δημόσιες υπηρεσίες καλούνται να καταβάλουν προσπάθειες προκειμένου να εκμεταλευτούν τις νέες τεχνολογίες εξασφαλίζοντας την μεγαλύτερη δυνατή πρόσβαση στις πληροφορίες που διεθέτουν. Ενώ σύμφωνα με την δεύτερη δράση επιδιώκεται η δημιουργία βιομηχανίας ψηφιακού περιεχομένου, στόχος που επιτυγχάνεται με την πλήρη εκμετάλευση των ευκαιριών που παρέχουν οι ψηφιακές τεχνολογίες. Κεντρική θέση σε αυτό το ψηφιακό περιεχόμενο κατέχουν τα πολιτιστικά ιδρύματα της Ευρώπης (μουσεία, βιβλιοθήκες, αρχεία), τα οποία ανέρχονται σε 10.000 και απασχολούν περισσότερο από ένα εκατομμύριο εργαζόμενους. Και οι δύο δράσεις ενδιαφέρουν ιδιαίτερα τις βιβλιοθήκες για τις οποίες η Ευρωπαϊκή Ένωση επιφυλάσσει έναν ιδιαίτερο ρόλο. Συγκεκριμένα οι βιβλιοθήκες επιλέγονται ως σημεία δημόσιας πρόσβασης στην Πληροφορία του δημόσιου τομέα. Αυτό τονίζεται τόσο στην απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στη Λισσαβόνα, όσο και στην Πράσινη Βίβλο για την Πληροφορία του Δημόσιου Τομέα στην Κοινωνία της Πληροφορίας. Αλλά και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ήδη από το 1998 σε ψήφισμά του αναφέρει ότι «σημαντικό υλικό που παράγεται με την βοήθεια του φόρου εισοδήματος από την νομοθεσία έως τις αποφάσεις των τοπικών κυβερνήσεων και από τις στατιστικές έως τις εθνικές βιβλιογραφίες» μπορεί να γίνει προσβάσιμο μέσω των βιβλιοθηκών στο ευρύ κοινό.

Στο πλαίσιο αυτών των κατευθύνσεων και από τον συνδυασμό των δύο δράσεων (επιγραμμικό κράτος και ψηφιακό περιεχόμενο) προκύπτει ότι το μερίδιο των βιβλιοθηκών στην Κοινωνία της Πληροφορίας είναι σημαντικό. Αλλά πώς αυτές οι δράσεις υλοποιούνται σήμερα στην χώρα μας ; Όσον αφορά στην πρώτη δράση που αναφέρεται στο επιγραμμικό κράτος και συγκεκριμένα στην πρόσβαση του πολίτη μέσω των βιβλιοθηκών στην κυβερνητική πληροφόρηση, έχουν γίνει μόνο έμμεσα βήματα μέσω της δημιουργία Κέντρων Πληροφόρησης στις Δημόσιες Βιβλιοθήκες. Ωστόσο το μέτρο αυτό συνιστά μία δυνατότητα πρόσβασης σε ένα «ετοιμοπαράδοτο» υλικό που διαθέτουν οι δημόσιες υπηρεσίες και όχι μία «ενεργητική» παρέμβαση των βιβλιοθηκών στο πεδίο της κυβερνητικής πληροφόρησης, όπου αυτές θα αναδεικνύονταν όχι μόνο σε πάροχους «έτοιμης» πληροφορίας αλλά και σε παραγωγούς που θα συνέλεγαν, θα οργάνωναν και θα διαχειρίζονταν την πληροφορία

αυτή. Οσον αφορά στην δεύτερη δράση μόλις πρόσφατα έχει ξεκινήσει η διαδικασία της ψηφιοποίησης του περιεχομένου των δημόσιων βιβλιοθηκών.

β. τα νομικά δεδομένα: Αυτά αφορούν κυρίως: α) στην κοινοτική οδηγία για την περαιτέρω χρήση των εγγράφων του δημόσιου τομέα και β) στην νομοθεσία για τα πνευματικά δικαιώματα.

i) Τον Δεκέμβριο του 2003 ψηφίστηκε η κοινοτική οδηγία για την περαιτέρω χρήση των εγγράφων του δημόσιου τομέα. Η Οδηγία αυτή στηρίζεται στην άποψη ότι η ψηφιακή οικονομία της γνώσης μπορεί να είναι ισχυρός κινητήρας ανάπτυξης, ανταγωνιστικότητας και δημιουργίας θέσεων εργασίας. Με δεδομένο λοιπόν ότι ο δημόσιος τομέας κατά την άσκηση της αποστολής του συγκεντρώνει, επεξεργάζεται και διαδίδει τεράστιες ποσότητες πληροφοριών, κρίθηκε σκόπιμη η ψήφιση της Οδηγίας προκειμένου να αξιοποιηθεί το οικονομικό δυναμικό που διαθέτουν αυτές οι πληροφορίες. Στόχος είναι το εναρμονισμένο νομικό πλαίσιο που θα προκύψει, να δώσει την δυνατότητα στην ευρωπαϊκή βιομηχανία περιεχομένου να χρησιμοποιήσει τις πληροφορίες του δημόσιου τομέα για να δημιουργήσει προϊόντα προστιθέμενης αξίας. Η Οδηγία αυτή λειτουργεί εντός του νομικού πλαισίου που ρυθμίζει τα δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας όπως αυτά προστατεύονται με την Οδηγία 2001/29/EK «περί δικαιώματος δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας» και την Οδηγία 96/9/EK σχετικά με την «νομική προστασία των βάσεων δεδομένων». Από το πεδίο εφαρμογή της Οδηγίας εξαιρούνται οι Βιβλιοθήκες, τα Αρχεία και τα Μουσεία. Ως αιτιολογία της εξαίρεσης αναφέρονται η σημαντική διοικητική επιβάρυνση που θα τους προκληθεί, η ύπαρξη δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας τρίτων και κυρίως η κοινωνική λειτουργία που ασκούν ως φορείς πολιτισμού και γνώσης. Ωστόσο η ρύθμιση αυτή είναι προσωρινή. Σύμφωνα με σχετική διάταξη της Οδηγίας, αυτή θα επανεξεταστεί τρία χρόνια μετά την εφαρμογή της. Κατά συνέπεια η εξέλιξη της νομοθεσίας για τα πνευματικά δικαιώματα είναι ενδεχόμενο στο μέλλον να επηρεάσει και την στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης έναντι του πληροφοριακού περιεχομένου των βιβλιοθηκών, αρχείων και μουσείων.

ii) Στην περίπτωση της προστασίας των πνευματικών δικαιωμάτων οι σχετικές νομοθεσίες σε διεθνές επίπεδο αν και χαρακτηρίζονται από διαφορές, ωστόσο αποκαλύπτουν την αδυναμία αποτελεσματικής προστασίας αυτών των δικαιωμάτων. Μέχρι πρόσφατα υπήρχε μία ισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων των δημιουργών και των χρηστών, οι οποίοι αποτελούσαν δύο διακριτές ομάδες. Από την στιγμή όμως που εμφανίστηκε η ψηφιακή τεχνολογία, το κλίμα έχει αλλάξει και η σχέση μεταξύ δημιουργών και χρηστών έχει διαταραχθεί. Στο εξής οι δύο ομάδες (δημιουργοί, χρήστες) δεν έχουν σαφή διαχωρισμό μεταξύ τους, αφού οι χρήστες πολλές φορές λειτουργούν ως δημιουργοί και οι δημιουργοί άλλοτε λειτουργούν ως χρήστες. Παράλληλα έχει μειωθεί αισθητά ο ρόλο των ενδιάμεσων παραγόντων (εκδότες, παραγωγοί).

Οι βιβλιοθήκες βέβαια μέσω των νομοθετικών ρυθμίσεων σχετικά με την «δημόσια κυριαρχία», την «θεμιτή χρήση» και των εξαιρέσεων που προβλέπονται από τις γενικές ρυθμίσεις προστασίας πνευματικών δικαιωμάτων, εξακολουθούν να προστατεύουν αποτελεσματικά το δικαίωμα της πρόσβασης. Ωστόσο ο κίνδυνος τώρα προέρχεται από αλλού. Η ψηφιακή τεχνολογία επεκτείνοντας το δίκτυο της βιομηχανίας της πληροφορίας έχει συμβάλλει και στην αύξηση και ευρεία διάδοση

της πληροφορίας στο κοινό. Η ίδια όμως τεχνολογία μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για να ελέγξει ή να περιορίσει την πρόσβαση στην πληροφορία, αφού αυτή ελέγχεται σε μεγάλο βαθμό από τις βιομηχανίες της πληροφορίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι πλέον πρόσφατες νομοθετικές ρυθμίσεις – όπως εκείνη του Καναδά - για τα πνευματικά δικαιώματα έχουν ξεσηκώσει θύελλα αντιδράσεων. Σύμφωνα με αυτήν την πρόσφατη ρύθμιση απελευθερώνεται η διάθεση ψηφιακών αντιγράφων μίας εργασίας στους χρήστες της βιβλιοθήκης, ενώ παράλληλα θεωρείται ως δημοσίευση η διάθεση ενός έργου μέσω διαδικτύου. Ωστόσο παρά το γεγονός της απελευθέρωσης της πρόσβασης, ισχυρές είναι οι επικρίσεις για τα δυσμενή οικονομικά αποτελέσματα που αναμένεται να επιφέρει ο νόμος αλλά και για την προσβολή δικαιωμάτων των πολιτών όπως εκείνο της ιδιωτικότητας και της ελευθερίας έκφρασης. Στην πραγματικότητα η ελευθερία της πρόσβασης συνδέεται με την εξάρτηση από την τεχνολογία και την ανατροπή της υφιστάμενης πληροφοριακής αγοράς υπέρ των ισχυρών βιομηχανιών περιεχομένου. Όσο και αν φαίνεται παράδοξο στις μέρες μας η ελευθερία πρόσβασης συνδυάζεται παράλληλα με την «παρακολούθηση» των πληροφοριακών ενδιαφερόντων μας αλλά και με την δυνατότητα περιορισμού τους. Σημειώνουμε ότι στον προαναφερόμενο νόμο τέθηκαν αυστηροί περιορισμοί σύμφωνα με τους οποίους μπορούν οι δημιουργοί να υποχρεώσουν τους παρόχους του διαδικτύου όπως εμποδίσουν την πρόσβαση σε αυτό σε περιπτώσεις παραβίασης των δικαιωμάτων τους. Επίσης στον ίδιο νόμο παρέχεται η δυνατότητα στις δισκογραφικές εταιρείες όπως ταυτοποιούν τους χρήστες του διαδικτύου που ακούν ένα τραγούδι, διαβάζουν ένα βιβλίο, ή βλέπουν ένα DVD με βάση την απλή υπόνοια ότι χρησιμοποιούν ένα κοινό αρχείο (file sharing). Ο νέος ρόλος λοιπόν των βιβλιοθηκών είναι να εκφράσουν τα συμφέροντα των χρηστών τους υπερασπίζοντάς τους απέναντι σε μία εικονική ελευθερία πρόσβασης που στην πραγματικότητα κυριαρχείται από τις ισχυρές βιομηχανίες περιεχομένου και ταυτόχρονα ενέχει τον κίνδυνο παραβίασης δημοκρατικών αρχών και δικαιωμάτων. Και για να εκφράσουν αποτελεσματικά αυτό το νέο ρόλο τους οι βιβλιοθήκες, απαιτείται μία βασική προϋπόθεση : να επιβιώσουν του ανταγωνισμού που θα προκύψει από την απελευθέρωση της αγοράς περιεχομένου. Εκτός όμως από το ασαφές τοπίο και το αβέβαιο μέλλον των πνευματικών δικαιωμάτων, προκύπτει σήμερα για τις βιβλιοθήκες και ένα επιπλέον πρόβλημα. Πρόκειται για την αλλαγή της ιδιοκτησιακής σχέσης πάνω στο υλικό τους. Διαπιστώνουμε ότι βαθμιαία παύουν να είναι ιδιοκτήτες του υλικού που διαθέτουν και μετατρέπονται σε πύλες πρόσβασης υλικού, το οποίο τους έχει παραχωρηθεί στο πλαίσιο αδειοδοτήσεων. Κατά συνέπεια περιορίζεται η ανεξαρτησία τους αφού εξαρτώνται πλέον τόσο από την τεχνολογία όσο και από τους παραγωγούς του ψηφιακού περιεχομένου που διαθέτουν.

Η κατάσταση που συνοπτικά περιέγραψα απαιτεί μία αντιμετώπιση. Απαιτεί δηλαδή μία προσαρμογή των βιβλιοθηκών στο νέο περιβάλλον. Το ζήτημα δεν είναι τόσο κανονιστικό/ρυθμιστικό όσο πραγματικό και οικονομικό. Σίγουρα η θέσπιση κανόνων που να ανταποκρίνονται στα συμφέροντα τόσο του χρήστη όσο και του δημιουργού, είναι απαραίτητη. Επειδή όμως ενδέχεται να είναι μακρά η περίοδος της νομοθετικής αβεβαιότητας, πρέπει οι βιβλιοθήκες να θωρακιστούν θεσμικά και να ενισχυθούν οικονομικά. Για να αναδείξω την σημασία που έχει η θεσμική «θωράκιση» των βιβλιοθηκών στο νέο περιβάλλον που διαμορφώνεται αρκεί να αναφέρω μία χαρακτηριστική αντίφαση της εποχής μας. Από την μία πλευρά οι νέες τεχνολογίες απαιτούν ολοένα και μεγαλύτερες επενδύσεις ενώ από την άλλη πλευρά η δημόσια χρηματοδότηση συνεχώς μειώνεται. Παράλληλα, όπως αναφέρθηκε η απελευθέρωση της πληροφοριακής αγοράς δεν σημαίνει κατ' ανάγκη και ενίσχυση

του δικαιώματος πρόσβασης των χρηστών. Μπορεί μεν στο πλαίσιο των νέων τεχνολογιών ένας χρήστης να αποκτά την δυνατότητα μέσω της χρήσης προγραμμάτων λογισμικού, να δημιουργήσει τα δικά του έργα του και να τα διανείμει ηλεκτρονικά χωρίς την μεσολάβηση του παραδοσιακού συστήματος διανομής (εκδότες, παραγωγοί κλπ). Αλλά επίσης μπορεί ισχυρές βιομηχανίες περιεχομένου επωφελούμενες από την απελευθέρωση της πληροφοριακής αγοράς να εξαρτήσουν τις βιβλιοθήκες και να επηρεάσουν αρνητικά το δικαίωμα στην πληροφόρηση. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι ήδη από το 1993 γίνονται ανεπιτυχείς προσπάθειες απελευθέρωσης της αγοράς πολιτιστικών αγαθών, ώστε να ενταχθούν και αυτά στις συμφωνίες της GATT για την ελευθερία των εμπορικών συναλλαγών. Βέβαια η κοινοτική οδηγία για την προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων του 1996 απεμάκρυνε αυτό τον κίνδυνο. Πρέπει άλλωστε να σημειωθεί και αυτό : τα πολιτιστικά ιδρύματα της Ευρώπης και κυρίως της Ελλάδας διαθέτουν ένα πλούτο τεκμηρίων τα οποία είναι δεκτικά οικονομικής αξιοποίησης. Στην περίπτωσή μας, εκείνη των δημόσιων βιβλιοθηκών δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι διαθέτουν αρχέτυπα, ιστορικές και σπάνιες εκδόσεις, δηλαδή μοναδικά κειμήλια τα οποία σε μία ενδεχόμενη απελευθέρωση της πληροφοριακής αγοράς θα επικεντρώσουν το ενδιαφέρον του ιδιωτικού τομέα.

Η αλήθεια ωστόσο είναι ότι σήμερα οι Δημόσιες Βιβλιοθήκες εμφανίζονται απροετοίμαστες να αντιμετωπίσουν τις αλλαγές που επέρχονται. Η δημόσια χρηματοδότηση μέχρι σήμερα τους έχει επιτρέψει να βελτιώσουν την τεχνολογική υποδομή τους, ενώ αναμένεται η ψηφιοποίηση του υλικού τους. Το πρόβλημα όμως το οποίο εμφανίζεται είναι διπλό. Αφενός η δημόσια χρηματοδότηση δεν είναι βέβαιο ότι θα τους επιτρέψει στο μέλλον την συντήρηση και λειτουργία των νέων υποδομών και αφετέρου αποκτώντας στο μέλλον ένα ψηφιοποιημένο υλικό που δεν θα είναι σε θέση να το αξιοποιήσουν οικονομικά καθίστανται μία εύκολη λεία στον ανταγωνισμό του ιδιωτικού τομέα.

2. Νέες υπηρεσίες και προϊόντα : ο ρόλος της Κυβερνητικής Πληροφορίας

α. Οι Δημόσιες Βιβλιοθήκες ως κέντρα παροχής κυβερνητικής Πληροφορίας: Είναι λοιπόν αναγκαίο οι δημόσιες βιβλιοθήκες να προετοιμαστούν για το μέλλον από τώρα. Η πρότασή μας συνίστανται στα εξής: α) στην ανάδειξη των δημόσιων βιβλιοθηκών σε κέντρα παροχής δημόσιας πληροφορίας και β) στην εισαγωγή εκείνων των θεσμικών παρεμβάσεων που θα τους επιτρέψουν να αξιοποιήσουν και διαχειριστούν έσοδα από πληροφοριακά προϊόντα και υπηρεσίες που έχουν δημιουργήσει από την πρώτη ύλη της κυβερνητικής πληροφορίας. Αναφορικά με τον πρώτο στόχο, όπως είπαμε και στην αρχή οι Δημόσιες Βιβλιοθήκες μπορούν λόγω του χαρακτήρα τους να αποκτήσουν το ρόλο του διαθέτη της κυβερνητικής πληροφορίας. Αυτό αποτελεί όχι απλά μία δυνατότητα αλλά κοινοτική επιταγή. Ο στόχος αυτός μπορεί να καταστεί εφικτός με την δημιουργία ψηφιακών βιβλιοθηκών κυβερνητικής πληροφόρησης σε κάθε δημόσια βιβλιοθήκη. Το περιεχόμενο των βιβλιοθηκών αυτών, το οποίο συνίσταται α) σε νομοθεσία, β) σε πληροφοριακό υλικό και γ) σε έγγραφα έχει αναπτυχθεί σε προηγούμενη ανακοίνωση (2002- 11^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών) της κας Προκοπιάδου, του κ. Παπαθεοδώρου και του υποφαινόμενου. Στην ανακοίνωση αυτή αναλύεται το περιεχόμενο, ο τρόπος ταξινόμησης και τυπολογίας του παραπάνω υλικού καθώς και η διαδικασία συγκέντρωσής του. Κατά συνέπεια θα περιοριστούμε σε σύντομες μόνο παρατηρήσεις:

Εννοείται ότι τα πληροφοριακά προϊόντα θα είναι ανάλογα της ιδιαιτερότητας κάθε βιβλιοθήκης και των απαιτήσεων που έχουν οι χρήστες της. π.χ. μία βιβλιοθήκη που εδρεύει σε μία τουριστική περιοχή μπορεί να παράσχει υπηρεσίες και προϊόντα που σχετίζονται με την τουριστική ανάπτυξη. Αντίστοιχα μία βιβλιοθήκη που εδρεύει σε μία βιομηχανική περιοχή μπορεί να παράσχει υπηρεσίες και προϊόντα που αφορούν σε βιομηχανικές επενδύσεις. Εννοείται ότι αυτές οι υπηρεσίες και τα προϊόντα μπορούν να ξεκινήσουν από κάτι μικρό. Ο περιορισμένος υποκειμενικός παράγοντας των βιβλιοθηκών είναι βέβαιο ότι δεν επιτρέπει μεγαλεπίβολα σχέδια. Αλλά μία περιορισμένη πρωτοβουλία όπως π.χ. η συγκεντρωση στατιστικών δεδομένων σε τοπικό επίπεδο για ορισμένους οικονομικούς κλάδους, ή ακόμη υπηρεσίες γενεαλογίας, μέσα από την αξιοποίηση της καταλογογράφησης παλαιών εφημερίδων της κυβέρνησης, είναι σίγουρα κάτι το εφικτό.

Μία άλλη δυνατότητα είναι η συγκρότηση ενός αρχείου καθιερωμένων αποδόσεων το οποίο θα διασυνδέει τις λειτουργίες των περιφερειακών υπηρεσιών με τα διοικητικά τους οργανογράμματα. Μία παρόμοια πληροφορία είναι φυσικό να διευκολύνει τον πολίτη και να κατευθύνει την δράση του. Ορισμένες από αυτές τις υπηρεσίες / προϊόντα θα παρέχονται έναντι αμοιβής ενώ άλλες όχι. Αυτό θα εξαρτηθεί από το είδος της παρεχόμενης πληροφορίας/ υπηρεσίας.

Τα πλεονεκτήματα από την δημιουργία μιας ψηφιακής βιβλιοθήκης κυβερνητικού υλικού είναι πολλαπλά. Θα επιχειρήσω μία συνοπτική αναφορά τους: α) Κατ' αρχάς οι δημόσιες βιβλιοθήκες βρίσκουν ένα νέο σύνδεσμο με τους χρήστες τους, που αναδεικνύει το ρόλο τους στις τοπικές κοινωνίες, β) υλοποιούν μία βασική αποστολή τους που μέχρι σήμερα δεν είναι προφανής. Εννοώ την πληροφοριακή αποστολή των βιβλιοθηκών που σαφώς ορίζεται στην ισχύουσα νομοθεσία. γ) καλύπτουν ένα πληροφοριακό κενό των σύγχρονων κοινωνιών, εκείνο της κυβερνητικής πληροφόρησης. Παρά το γεγονός ότι τα Κέντρα Εξυπηρέτησης Πολιτών υπηρετούν ένα παρόμοιο σκοπό, πρέπει να σημειωθεί ότι τα τελευταία εξυπηρετούν συναλλακτικά τους πολίτες και όχι πληροφοριακά, δ) Διασυνδέουν τις βιβλιοθήκες με τις περιφερειακές υπηρεσίες και τις αναδεικνύουν σε νευραλγικό πληροφοριακό κόμβο των τοπικών κοινωνιών, ε) και τέλος και το κυριότερο, οι βιβλιοθήκες με βάση την πρώτη ύλη της κυβερνητικής πληροφορίας μπορούν να δημιουργήσουν δικά τους πληροφοριακά προϊόντα και υπηρεσίες που θα επιτρέψουν την αυτοχρηματοδότησή τους.

β. Οργανωτικές αλλαγές: Προκειμένου οι βιβλιοθήκες να μπορέσουν να αυτοχρηματοδοτηθούν μέσω της διάθεσης προϊόντων και υπηρεσιών κυβερνητικής πληροφορίας είναι ανάγκη να επανεξεταστεί το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας τους. Πρέπει δηλαδή να τους δοθεί η δυνατότητα να αναπτύξουν εμπορικούς βραχίονες που θα επιτρέψουν την αυτοχρηματοδότησή τους. Σύμφωνα με το νόμο για τις δημόσιες βιβλιοθήκες αυτές μπορούν να διαχειρισθούν έσοδα από προϊόντα τους (π.χ. εκδόσεις). Δεν προβλέπεται όμως δυνατότητα είσπραξης από παροχή υπηρεσιών. Στην περίπτωση αυτή είναι χρήσιμο να ανατρέξουμε στην οργανωτική δομή των ΑΕΙ. Σύμφωνα με το νόμο πλαίσιο προβλέπεται σε κάθε ΑΕΙ η δυνατότητα ίδρυσης ενός ειδικού νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου για την διαχείριση της περιουσίας τους. Σκοπός του οργάνου αυτού είναι μεταξύ άλλων και η έναντι αμοιβής ή συμμετοχής είσπραξη δικαιωμάτων του Πανεπιστημίου για την παροχή υπηρεσιών του προς τρίτους (μελετών, γνωμοδοτήσεων κλπ). Στο πλαίσιο αυτό οι ακαδημαϊκές

βιβλιοθήκες είναι δυνατόν να διαχειριστούν και αξιοποιήσουν προϊόντα και υπηρεσίες τους. Με ανάλογο τρόπο θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα παρόμοιο όργανο εντός του νομικού προσώπου της δημόσιας βιβλιοθήκης, το οποίο θα είχε την ευθύνη διαχείρισης και αξιοποίησης των πληροφοριακών προϊόντων και υπηρεσιών της. Αυτό δηλαδή το οποίο προτείνουμε είναι το εξής : αφού είναι γενικά αποδεκτό ότι η πληροφορία του δημόσιου τομέα έχει οικονομική αξία, οι βιβλιοθήκες που είναι οι εξουσιοδοτημένες πύλες εισόδου σε αυτήν γιατί να μην επωφεληθούν προς όφελος του δημόσιου χαρακτήρα τους ? Μία παρόμοια πρωτοβουλία θα τις τοποθετήσει σε πλεονεκτική θέση στο πληροφοριακό περιβάλλον που διαμορφώνεται και θα τους παράσχει την δυνατότητα περαιτέρω ανάπτυξης. Η πρότασή μας δεν είναι καινούργια. Παρόμοια μοντέλα έχουν λειτουργήσει με επιτυχία στον αγγλοσαξωνικό κόσμο. Στο Ηνωμένο Βασίλειο εμπορικοί βραχίονες λειτουργούν σε όλους σχεδόν τους δημόσιους φορείς που παρέχουν πληροφορίες. Οι αντιδράσεις αυτών των φορέων ήταν καθοριστικής σημασίας στον περιορισμό των ακραίων θέσεων που αρχικά περιελάμβανε η κοινοτική οδηγία για την περαιτέρω χρήση των εγγράφων του δημόσιου τομέα.

Σαν τελικό λοιπόν συμπέρασμα θα καταλήγαμε στα εξής:

Η παροχή κυβερνητικής πληροφορίας από τις δημόσιες βιβλιοθήκες προσδίδει σε αυτές σημαντικά πλεονεκτήματα. Κατ' αρχήν συσφίγγει τους δεσμούς τους με τους χρήστες τους, αφού αυτές αποκτούν μία επί πλέον υπηρεσία. Δεύτερον προσδίδει στις δημόσιες βιβλιοθήκες μία πλεονεκτική θέση στο ανταγωνιστικό περιβάλλον της πληροφοριακής αγοράς, τις προστατεύει από οικονομικό μαρασμό και τους παρέχει την δυνατότητα να αξιοποιήσουν αποτελεσματικά υποδομές που απέκτησαν μέχρι σήμερα με κοινοτικές χρηματοδοτήσεις. Τρίτον, συμβάλλει σημαντικά στην αλλαγή νοοτροπίας χρηστών και εργαζομένων προς πιο παραγωγικές κατευθύνσεις, ενισχύοντας τόσο την συνεργασία τους αλλά και προσφέροντας στην ανάπτυξη του τόπου. Τέταρτον και κυριότερο μέσα από μορφές αυτοχρηματοδότησης παρέχεται ένα τρόπος επιβίωσης των βιβλιοθηκών από τον ανταγωνισμό που θα προκύψει από την απελευθέρωση της αγοράς περιεχομένου ενώ παράλληλα προστατεύεται αποτελεσματικά ο δημόσιος χαρακτήρας τους.